

"חייב איניש לבסומי"

רפי קדוש

איתא בגמ' (מגילה, ז:): "אמר רבא: מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי".
על עניין זה של חובת השתייה וההשתכרות בפורים עמדו גדולי הפרשנים הפוסקים והדורשים. שכן ענין זה מעורר קושיות ותמיהות רבות, והמרכזיות שבהן:
א. מהו ההסבר ההגיוני לדברי רבא?
ב. כיצד יתכן לקיים מצווה ע"י ביטול כח השכל, שבלעדיו נראה כי אין משמעות למעשים ולמצוות?
ג. כיצד יהיה חיוב להשתכר והרי חטאים וקלקולים רבים נעשו בעטייה של ההשתכרות? (נח, לוט).

המהר"ל (אור חדש, מ"ט) מסביר את הטעם ההגיוני שבדבר: מכיון שהמן רצה לכלות את היהודים מהעולם, כלומר השמדה פיזית של גופם, ימי הפורים נתקנו למשתה ולשמחה היינו הנאות הגוף. ומיכוון שהגוף והשכל הינם שני הפכים, תרתי דסתרי, ש"אם קם האחד השני נופל, וכל אשר הוא נוטה אחר השכל הוא נגד הנאות גופי".
נמצא, כי יש לבטל את השכל על מנת להנות את הגוף, כלומר השתיה גופא איננה המטרה אלא אמצעי לביטול השכל ע"מ להכשיר את האדם להנאה גופנית. והנאה גופנית, כלומר ריבוי סעודות ומשתה הינה המטרה. קיימים ג"כ מסי' כיוונים רעיוניים לדבר.
ה"שפת אמת" מסביר את ענין ביטול הדעת לא כירידה אלא כעליה. על האדם לעלות מעל דעתו המוגבלת מעל "עץ הדעת טוב – ורע", אל נקי עליונה, שורשית מוחלטת. בחי "עץ החיים". ומביא ראייה לדבריו: כתוב עץ גבוה חמישים אמה, בידוע שישנם מ"ט שערי טומאה ובכולם שלט כוחו של עמלק, כוחו של המן. מה שאין כן המדרגה החמישים שם אין אחיזה לסטי"א בכלל. זוהי נקודה של קדושה, שורש החיות והאחדות. וע"ז מה שנא "כאשר ירים משה את ידו" הרים את ידו מעל עץ הדעת אל עץ החיים. וכשיש התעוררות כוחו של מרע"ה – ישנה נפילה לעמלק. עלינו לעלות לאותה נקודה מעל לשכלנו המוגבל בטוב ורע אל נקי החיים וזאת דווקא ע"י שתיית יין, הנחשב דבר גשמי ביותר. ע"י שימוש בעניני קדושה מעלים אותו לרמה רוחנית. כידוע שכל עניני העוה"ז מלאים קדושה בפנימיות וע"י שימושם בקדושה ממש – יש תוספת ריח טוב, התבשמות.

הרב קוק זצ"ל עמד אף הוא על נקודה זו (עולת ראייה א' תל"ז). הרב כותב כי באותיות "מגילה" טמונה "מגל-יה". התגלות – פירוק ה"הסתר אסתרי". כמו כן מגילה – אותיות "לגימה". כשם שעדת קרח חטאו בגלל לגימה, (סנהדרין נ"ב). תיקונם יהיה ע"י לגימה שבקדושה. וממשיך הרב בעמ' ת"מ: ישנה הארה גדולה לקדושת הפורים ואע"פ שכל השנה "המשתכר כעובד עבודה זרה דמי", בפורים הדבר שונה. שתי הגבלות יש בהשתכרות ביום

רגיל, שאינן קיימות בפורים. האחת: שמחה היא מעלה דווקא כשהיא באה עם כוחו של השכל בטוב בינה ודעת. והשניה: כיון שמתרבה האור יותר מדאי, אין הכלי מסוגל להכיל את כל האור והוא פורץ לגמרי. אולם בפורים ישנם שני יתרונות שאין ביום אחר. גם אם יסולק כוחו של השכל לגמרי, הרי כוחות הגוף בעצמם קדושים הם. וכן ביום זה הגוף מזדכך ויכול לקלוט שמחה גדולה, אור גדול, מבלי לחוש לקלקול. עכ"ד.

עלינו להבין, שפורים הוא חג מיוחד. הנס שארע בו ג"כ מיוחד. לא באותות ובמופתים. כי אם בדרכים טבעיות רגילות (מה שאמור לחדד את חוש הראיה המצומצם שלנו, ולראות את יד ה' בכל דבר ודבר). ומסביר זאת המהר"ל (אור חדש קל"ה; רכ"א).

תשועת ישראל היתה אך ורק מהקב"ה. בני"י היו פסיביים לחלוטין וללא עצה מצד עצמם. (זו אגב הסיבה אליבא דהמהר"ל לכך שכל המועדים עתידיים להתבטל חוץ מפורים, שכן מה שהוא לחלוטין מהקב"ה אינו יכול שיהיה לו הפסק). ומשום כך באה חובת השתיה. תוצאת השתיה – ביטול השכל, פסיביות. וכשניטל מהאדם כוחו – כל קיומו הוא מהקב"ה בלבד. שמחה רגילה במועדים היא על מנת להרחיב את כוחות הנפש והמחשבה של האדם, אולם כל המשתה והשמחה בפורים הוא "הסרת השכל וזה **ביטול האדם**, עד שאינו נחשב דבר מה. ודי בזה למבינים דברים שהם עמוקים מאוד מאוד".

יסוד הביטול וההתבטלות הוא גדול ומרכזי וחוזר ונשנה במקורות החסידות. ומסביר את ענינו ה"שפת אמת" (פ"י לאבות, עמ' 54): "לזאת שעושים שום מעשה, צריך להיות בידיעה זו להבטל, להיות כאין ואז נמשיך המעשה מחמת הקדושה". וכותב האדמו"ר ר' נתן היניך מאלכסנדר: שאף אם יתבטל בפורים כח השכל לגמרי, רק שישאר הגוף – ג"כ יתבטל להשי"ת. וע"ז מה שנאמר בפורים מגודל חביבות הנס קיבלו עול מלכות שמים מרצון ("הדר קבלוה בימי אחשוורוש" – שבת פ"ח). ונתבטלה הווית הגוף אל הווית הנשמה. לאחר הנגיעה בצדדים הרעיוניים, יש לדון בענין גם באספקטים ההלכתיים. הלכה כרבא בריי"ף, וברמב"ם, ובלשונו של הרמב"ם (הלי מגילה פ"ב הלי ט"ו): "ושותה עד שישתכר וירדם משכרותו". וכן פסק הרמ"א ובערוך השולחן מביא את הטעם. מתוך שילגום יגיע לידי שינה, ומתוך כך הוא ממצב של אי ידיעה "ואחד המרבה ואחד הממעיט בלבד שיכוון ליבו לשמים", עכ"ד.

אולם ישנם גם דעות אחרות. הכלבו כותב כי אל לו לאדם שישתכר כי השכרות איסור גמור, שגורם לשפיכות דמים גילוי עריות ועבודה זרה. ומה שנחוץ הוא לשתות יותר מהרגלו כדי שירבה בשמחה ולשמח האביונים וזוהי השמחה השלמה. גם הרמב"ם שפסק כרבא, כותב כי מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים שאין שמחה גדולה יותר מלשמח לב עניים, יתומים, אלמנות, וגרים.

המאירי כותב, כי אין אנו מצווים להשתכר ממש, "שלא נצטוונו על שמחה של הוללות ושכרות. אלא נצטוונו בשמחה של תענוג, שיגיע מתוכה לאהבת השי"ת והודאה על הניסים שעשה לנו".

הרב קוק זצ"ל העלה את הבעיות שבענין התפילה והשתיה, וכותב כי אדם שתוי יכול להתפלל, כי ביום זה מצוותו בכך, לכן אין זה מעכב. משא"כ בשיכור גמור, שצ"ע אם כלול במצווה. ושעור השכרות לפי הרב זצ"ל, – שאינו יוכל לדבר לפני מלך. וכשמגיע למצב כזה שגם כשיעבור לפני מלך אימתו לא תרתיעו – אסור לו להתפלל.

נראה שהרב מבדיל בין "שתוי" (מבושם) ל"שכור". למרות, שרש"י במקום (מגילה ז'): מפרש "לבסומי – שישתכר בייין". ומדגיש את ההבדל בין לגימה בקדושה, רוממות הנפש, התעלות – לבין סביאה זולה.

ניתן לדייק מרש"י שחובת השתיה היא דווקא ביין ולא במשקאות אחרים. וכן משמע מדברי הרמב"ם וכן בשו"ת הרדב"ז, סימן תס"ב. ומקשה רע"ק איגר זצ"ל (בגליון הש"ס במקום), האם אינו יוצא י"ח גם בשאר משקאות, ומדוע נתקן דווקא ביין. וניתן לפרש ע"ש האבודרהם בפ"י לסדר תפילת פורים, שטעם שתית יין בפורים הוא מפני שכל עניני פורים נמשכו מן היין. שכן ושתי ירדה מן המלוכה במשתה היין, אסת"ר הכשילה את המן במשתה יין, וכו'.

אם כן נראה כי לפי הרמב"ם, רש"י, וכו' יש לשתות דווקא יין. ואם לא שתה יין לא יצא ידי חובתו. אולם לפי המהר"ל, השפת אמת, והראי"ה, נראה כי אין חשיבות למשתה ששותים מכיוון שהשתיה היא אמצעי ולא מטרה.

בהגהות מימוניות על הרמב"ם, כתב ראבי"ה שכל זה למצווה, ולא מעכב. ובערוך השולחן הקשה, שכן כתוב "חייב". וניתן לבאר לפי האמור לעיל, שנראה שהראבי"ה סבר כאבודרהם, שעיקר החיוב הוא בשתיה ומה שלמצווה ולא לעיכוב הוא השיעור של "עד דלא ידע". וכן כתב ב"יד אפרים" סימן תרצ"ה שהחיוב הוא עד דלא ידע, עד – ולא עד בכלל, ומן הגבול הזה והלאה פטור.

וגם ה"שפת אמת" במקום כתב כי החיוב לשתות הוא מתייחס לזמן ולא לכמות ונפטר ממנו כשיגיע ל "עד דלא ידע".

עד נקודה הנצרכת ביאור, מה ענין מרדכי והמן לשעור שכרות. וע"ז מסי' הסברים לענין. "ארור המן" בגימטריא שווה ל "ברוך מרדכי", ומשלא יוכל לחשבן זאת יצא י"ח. טעם נוסף: עד שלא ידע מה חשוב ממה מפלת הרשע, או עלית הצדיק. זה המקום להביא את דברי ה"חפץ חיים" בביאור ההלכה במקום: הח"ח מדגיש שאם ח"ו יבוא לידי זלזול קל במצווה מן המצוות, נט"י, ברכות, וכו' – או שינהג בקלות ראש – עדיף שלא ישתכר, וכן הזכירו גדולי הפוסקים.

לסיכום: אין אני בא לפסוק הלכה, אולם ממה שנראה לענ"ד הוא כך: חובה לשתות בפורים, רצוי יין לצאת ידי כל הדעות – עד שיהיה מבושם או שירדם, וכ"ז בתנאי שלא יבוא לידי זילותא.

ואסיים בדברי הרב זצ"ל ב"מאמרי הראי"ה" (עמ' 155). הרב מפתח בהרחבה את ענין "לך כנוס את כל היהודים". חשיבות הכינוס, האיחוד, הן של האנשים והן של החדרת הפוטנציאל הגלום באומה מן הכח אל הפועל. אולם איחוד מוחלט, בין אוהב לשונא בין ארור לברוך – אינו דבר של מה בכך. הוא דורש התעלות מיוחדת, עליה מעל הרגשות היום יומיים בין איש לרעהו, ולצורך זה בא היין.

ויה"ר שנגיע לאיחוד מוחלט בינינו, וממנו החוצה, ולהמשיך את הארת הקדושה מפורים לימות החולין הבעל"ט.

